

Cuba, Filipines... i Balears?

Un dels episodis menys coneguts de la guerra hispano-americana del 1898 és l'alarma per una possible invasió ianqui de les Balears: trinxeres, fortins, reforços militars i tres dies de pànic general, però, a la fi, no hi hagué invasió.

PERE BOTA

Vista parcial de la badia de Palma des de la Murada. Aquesta zona es va fortificar i artillar, per defensar la ciutat de les tropes ianquis.

El suposat albirament en aigües properes, el juliol del 1898, d'una flota ianqui que havia d'envair les Balears va estendre el pànic. Tothom que pogué abandonà Palma. L'exèrcit, molt reforçat els mesos anteriors, es disposà a la batalla. Fou una crisi que, vista en perspectiva, pot semblar ridícula. Però no ho va ser gens. Ningú no dubtava que la invasió era possible. Al capdavant, des de feia mesos, tant el govern de Madrid, com les instàncies polítiques insulars, com una bona part de les cancelleries europees, es prenién molt seriosament l'eventualitat de la invasió. Hom creia que els americans podien ar-

mar una flota per bombardejar ports atlàntics (Ferrol, Canàries...) i mediterranis (Barcelona, Palma, Maó...) per obligar Espanya a la rendició; i se sospitava que els Estats Units havien arribat a un pacte secret amb la Gran Bretanya amb vista a ocupar, enmig de l'operació de càstig, les Balears i, posteriorment, cedir-les als britànics, els quals, així, tendrien l'eix Gibraltar-Balears que els assegurava encara més la preeminència absoluta a la Mediterrània. Els Estats Units, en canvi, obtendrien probablement alguna base a les Illes que els asseguraria la presència a la Mediterrània, en un moment en què començaven a introduir-se per tot el món.

Tot plegat una història curiosa, anecdòtica per ventura, però que hauria pogut canviar el destí dels ciutadans de les Balears. Una història que es comença a teixir a principi del mes d'abril del 1898 i que s'explica per la precarietat de les comunicacions d'aleshores, molt més accentuada en el cas de les Illes.

La intranquil·litat. Durant el març del 1898 les notícies que arriben de Cuba són cada cop més preocupants per a Espanya. Les intencions del govern dels Estats Units, esperonat per la premsa sensacionalista, són decididament d'intervenir-hi. La premsa espanyola, plena d'exaltació patriòtica i de menyspreu del potencial militar americà, sovint presentat com un exèrcit "poc cavalleresc" i farcit "d'elements quasi salvatges", no considera ni remotament la possibilitat d'una derrota.

Però a Mallorca *La Almudaina* del 2 d'abril ja porta la notícia que s'enviaran reforços militars a Canàries des de la península i el dia 8 informa que "forces semblants" arribaran a Palma. La intranquil·litat ja era evident. L'Ajuntament d'Eivissa, en un ple del dia 9, i després d'expressar tots els acostumats "visques" a la pàtria, a l'exèrcit, a la reina regent i al rei hereu, i el seu "absolut convenciment" en la victòria, fa un prec a les autoritats militars perquè posin remei "a l'abandonament en el qual es troba l'illa en matèria de defensa".

Entre el 10 i el 13, el consell de

ministres decideix un primer enviament de "material de guerra" i de "xarxa telegràfica" a Maó i a Palma per reforçar "la defensa i les comunicacions militars". El ple de l'Ajuntament pitiús, decebut perquè no fan cas dels seus precis, demana que, pel cap baix, els enviïn de Palma sis-cents fusells que, juntament amb els dos-cents que ja hi ha a Eivissa, servirien per equipar un "batalló de voluntaris". El dia 16 *La Almudaina*, molt discretament, informa que des de fa uns dies s'observa "la construcció d'obres de defensa, moviment que cuïtam a aplaudir..."

I és que no era cap broma. Al turó de Bellver, on hi ha el castell que domina Ciutat i la badia, aquells dies, segons la premsa, s'hi construïa "un fortí", artillat i amb trinxeres. Al port de Maó, s'hi instal·laren, aquests mateixos dies, "torpedes immòbils", això que avui en diem mines, com a defensa.

Per què tanta intranquil·litat? *La Almudaina* advertia, el dia 24: "la premsa de Nova York assegura que la Gran Bretanya i els Estats Units han acordat de repartir-se les colònies", després de la guerra. *La Última Hora*, el 3 de maig, reproduïa un article editorial de la premsa de París que, fent-se ressò d'aquesta mateixa possibilitat explica el perquè del moviment militar a les Illes: "...preocupa en aquest moment la intenció que s'atribueix als Estats Units d'apoderar-se, per sorpresa, de la capital de les Balears. Després de la guerra, els Estats Units no podrien conservar aquesta estació que seria cedida per ells als seus bons amics anglesos (...) Creiem que l'adquisició per la Gran Bretanya d'una nova estació a la Mediterrània rompria definitivament l'equilibri en detriment de les altres nacions interessades".

El capità general de les Balears

ordenava, el 3 de maig, l'aquartament d'una companyia de la caserna del Carme (Palma) per "poder evitar amb promptitud tot esdeveniment relacionat amb els Estats Units" —segons que deia la premsa.

Cada dos o tres dies arribaven, a partir del 26 d'abril, reforços militars. El primer batalló va ser el Wad-Ras. Seguien artilleria, municions, canons, soldats de totes les armes... El general Barraquer, **v e n g u t e x-**

presament des de la península al davant del seu batalló, "disposat a defensar la nostra illa i a vessar fins la darrera gota de sang al crit de Visca Espanya", va ser l'encarregat de crear, amb una part dels reforços, una "columna volant" la missió de la qual era de visitar tots els pobles de Mallorca, on sempre era rebuda "amb grans mostres d'exaltació patriòtica", segons narració de *La Última Hora*. Obviament, l'objectiu era que la població se sentís protegida per contrarestar, ni que fos una mica, la sensació d'abandonament degut a l'aïllament de què parlaven els principals diaris. *La Última Hora* demanava en l'editorial del 26 d'abril un nou cable telegràfic entre les Balears i la península perquè l'únic existent s'espatllava sovint i, ateses les cir-

cumstàncies en què "l'atac de l'estranger a les nostres illes no és cosa que sigui impossible, el cable ens podria salvar".

La por. A partir del 2 de maig, quan se sap la destrucció a Cavite (Filipines) de l'esquadra espanyola per la flota yanqui, la intranquil·litat deixa pas a la por. A partir d'aleshores la premsa parla, quasi diàriament, de les obres de defensa i de demostracions de "fervor patriòtic" de tothom, com ara els esforços de la Subscripció Nacional Voluntària que recaptava donatius per subvenir a les despeses de guerra.

Episodis com el de l'empresa de Palma *Casa Singer*, els treballadors de la qual donaren una pesseta diària al fons, eren habituals; en aquest cas, a més, els treballadors s'oferiren al capità general per formar part d'una milícia de voluntaris. La premsa publicava les aportacions més generoses fetes per empresaris, nobles, militars, polítics i les institucions. El dia 4, segons nota de *La Última Hora*, "importants propietaris mallorquins" es

reuniren per acordar d'adreçar-se al capità general oferint-se a cobrir "totes les despeses" per col·locar torpedes a la badia de Palma amb vista a la defensa marina, igual que havien fet al port de Maó. Els preparatius no paren. Més homes i material van arribant de València, Barcelona i Alacant. Maó i Palma són les destinacions habituals i, amb menys freqüència, Eivissa i Ciutadella. L'editorial de *La Almudaina* del 5 de maig reclamava tots els esforços necessaris: "el caire innegablement greu que prenen els esdeveniments (...) poden afectar d'una manera molt especial el nostre arxipèlag (...). Va rodant

Diverses portades del diari 'La Última Hora' de 1898 sobre els fets bèl·lics: a l'esquerra dalt, un informe sobre els torpedes, algun tipus dels quals haurien de defensar la badia de Palma. Dalt a la dreta, els "enemigos de Espana". Baix, croquis sobre el que seria el teatre de guerra al Carib.

Nosaltres i el 98

PERE BOTA

Dos dels escenaris de la crisi del 98 a Mallorca: dalt, vista de la murada, amb l'Almudaina i la Seu, on s'instal·laren canons, fortins i trinxeres. Baix, la Porta del Mar de la murada, una de les zones on s'hi feren trinxeres, s'hi muntaren defenses de sacs terres, s'artillaren i els reforços esperaren, inútilment, la invasió que mai no es va produir.

fa dies per la premsa estrangera el rumor que la capital d'aquestes illes, o les illes senceres, poden representar un paper molt important en les futures complicacions de la guerra (...) La manera de prevenir-ho és d'adreçar-nos al poder públic, a les autoritats civils i militars, als representants de la regió a les Corts, demanant que s'organitzi aquí tot el que sigui necessari, a més del que ja s'ha començat a organitzar..."

A principi d'aquest mes hom dona per acabat el curs escolar de forma sobtada i extraordinària. Les obres de defensa creixen al voltant de la badia de Palma: s'instal·len bateries al Cap Enderrocat, al Coll d'en Rabassa, a la murada de Palma, al castell de Sant Carles, a Bellver, a les Illetes...

En la lògica de l'estat catòlic per excel·lència, els preparatius militars van acompanyats de rogatives religioses, com un pelegrinatge amb concurrència de totes les autoritats i d'una gran gernació, des de la casa de la ciutat de Palma fins a la capella de Bellver per tal d'implorar a la Mare de Déu "un remei eficaç per als mals de la Pàtria". Per cert que, a desgrat dels intents espanyols d'implicar-hi el Vaticà, la catòlica Espanya es va quedar sense paraigua religiós i les úniques declaracions oficials del poder celestial a la terra foren que el Sant Pare l'única cosa que desitja-

PERE BOTA

va era la pau, sense prendre partit, sobretot perquè ja es preocuparen ferm els americans que el Vaticà no donàs gens d'alè als espanyols.

El 8 de maig el govern instaura l'estat de guerra, sobretot per aturar els aldarulls que començava a haver-hi. El governador civil publica un ban que passa tot el poder al capità general, el qual adverteix que totes les casetes de fusta del Moll (que eren de pescadors) havien de ser retirades en un termini de vint-i-quatre hores, si ell ho ordenava. Motiu? Evitar l'incendi que provocarien els obusos de l'enemic quan atacàs.

Curiosament la crisi militar serà un bona notícia per a molts reclutes il·lencs que veuen que, a partir de final de mes, el capità general ordena que, en lloc d'embarcar cap a les Filipines o Cuba, es quedin adscrits al Regiment Número 1 de les Balears "per a la defensa de la plaça".

Una curiositat d'aquella crisi.

El fet que Espanya no s'hagués adherit al tractat internacional que prohibia l'activitat corsària motiva que durant la guerra siguin continus els rumors sobre el permís d'armar naus d'aquesta índole. Un informe, que *La Almudaina* reproduceix el 8 de maig, publicat a *La Correspondencia de Valencia*, assegura la disponibilitat immediata de dos vaixells corsaris a les Balears, cinc a Barcelona i tres entre València i Alacant, i a més llocs.

Els preparatius bèl·lics també afecten l'Ajuntament de Palma que dissenya durant el maig un pla especial per a mobilitzar un batalló de voluntaris, un cos extraordinari d'un centenar de bombers voluntaris i una brigada de salvament, segurament per atendre la defensa, els incendis i els ferits i morts durant l'atac.

A mitjan mes la premsa nord-americana, citada per la premsa mallorquina, assegura que es fan els preparatius per a organitzar una tercera esquadra, a més de les de Filipines i Cuba, a fi de bombardejar les costes espanyoles en una operació tendent a forçar la rendició. La por cada dia creix més. La Diputació aprova un pressupost extraordinari de 250.000 pessetes per assumir les despeses "que poguessin sobrevenir amb motiu de la guerra". L'Ajuntament de Palma, que havia decidit de donar 50.000 pessetes a la Subscripció Nacional s'ho pensa millor i decideix de dedicar aquesta quantitat important "a defensar l'illa". Això mateix fa la Diputació, amb 75.000 pessetes més, inicialment destinades a la Subscripció.

Els preparatius bèl·lics durant el juny encara són més evidents. Arriben obusos, canons, tropes, pólvora..., s'acaben les trinxeres de sa Llonja i de les murades de Ciutat, s'anuncia que les fortificacions de les seves rodalies ja són "disposades", se n'empedren de bell nou els carrers per on presumptament s'havien de moure les tropes. Fins i tot la Societat Colomòfila de Catalunya comença un curset accelerat als soldats perquè els coloms missatgers poguessin unir els vaixells espanyols de la Mediterrània amb les forces desti-

nades a les Balears, segons que diu *La Almudaina* del 19 de juny.

Els diaris illencs reproduïen les informacions de la premsa ianqui que, dia sí dia no, anuncien la creació d'una flota per a atacar Espanya, i les de la premsa francesa i alemanya preocupada per les intencions britànico-americanes. Ningú no dubta que l'atac és qualque cosa més que una remota possibilitat.

El pànic. El 12 de juliol s'anuncia que el consell de ministres ha aprovat que un important contingent de tropes defensives les Canàries i les Balears. L'endemà, el capità general ordena que es facin preparatius per a construir ponts llevadissos a totes les portes d'entrada del recinte emmurallat de Palma. L'Ajuntament eivissenc, cansat d'oblits, eleva una enèrgica protesta al ministre de la Guerra "per l'abandonament absolut de la plaça" i reclama les mateixes proteccions que tenen les "illes germanes". Noves tropes arriben als ports illencs. La tensió va pujant cada dia que passa. Els telegrams donen per fet que la flota ianqui és a punt d'arribar i *La Última Hora*, citant el *New York Herald*, en dona els detalls: són els creuers *Newark*, l'*Oregon*, el *Massachussets*, els creuers auxiliars *Dewie*, el *Yankee*, el *Josemite*, el *Yale*, a més de sis vaixells de transport de carbó; al capdavant de l'expedició hi havia el comodor Watson i els seus objectius eren d'envair primerament les Canàries i després, qui sap.

El 15 de juliol telegrams datats a Sevilla asseguren que la flota ha estat vista a l'estret. Més telegrams del mateix dia ja la situen a Tànger.

El dia 17 a horabaixa, un telegrama de paternitat desconeixuda arriba a Palma: uns pescadors han vist la flota ianqui a la Mediterrània fent rumb a les Balears. És el pànic total.

Aquella nit pocs ciutadans de Palma dormiren. Tothom fugí com pogué cap a l'interior. El capità general ordenà de reforçar totes les defenses i de disposar-ho tot per fer volar els ponts d'accés al recinte emmurallat de Ciutat i de subs-

PERE BOTA

Vista del Castell de Sant Carles, que domina la badia de Palma, un dels elements defensius que més es reforçaren durant la primavera i estiu de 1898 per fer front a la hipotètica invasió. Des d'aquest castell s'havia de donar l'avis d'alarma quan es veïés la flota enemiga.

tituir-los per ponts llevadissos. El bisbat és a punt de donar permís a les monges de clausura perquè facin cap a indrets més segurs. És la guerra.

El vicari general nomenat feia poc, mossèn Antoni Maria Alcover, narra en un dietari el pànic generalitzat: "...després d'arribar el telegrama, en un instant tothom va saber la notícia i començaren a fugir fora de la ciutat, de por (...) que la flota en fes un claper, de Ciutat. Tota la nit fugí gent a la vela" (...) "El dia 18 el pànic anava augmentant d'una manera feresa i cada tren s'endua una teringa de vagons de gent que feia por: tots els cotxes i carros de lloguer, el mateix". (...) "Tot el dia continuà el pànic i qui tenia cames, les treia. El Capità General tema una manera molt particular de donar coratge: passà ordre de tomar tots els ponts de les portes de la Ciutat. Ventura que el Comandant d'Enginyers es resistí mentre no li ho manassin per escrit. No li ho manaren i no es tomaren els ponts". Alcover no se'n va alliberar, del pànic, i conta com reuní el secretari del capítol i els confessors de les monges tancades per veure d'establir un pla canònicament impecable per a treure les monges, assegurant-se que, si sortien, ho fessin amb totes les garanties per a la seva condició: "acordàrem que no es permetés a cap monja anar a cap casa que no fos a casa de sos pares, i sols a casa de germans, no altres persones, quan les reclamassen i el confès judicàs que no hi havia perill..."

El capità general al mateix temps

que ordena reforçar tots els efectius defensius de les murades de Ciutat i de la badia, fa un ban, el 18, dient que tot i no haver-hi cap perill immediat "ha cridat l'atenció de la meua autoritat el nombre considerable de famílies que abandonen aquesta població", i recorda que "en cas de presentar-se l'enemic" des del castell de Sant Carles "es dispararà el canó d'alarma i els veïnats d'aquesta ciutat procuraran de no produir aldarulls de cap gènere, restant a ca seva o abandonant la població amb mesura i sense *apellamientos perjudiciales*". Això sí, els propietaris de botigues i magatzems de queviures, d'escorxadors i de fonts d'aigua, s'hauran de quedar a Ciutat per abastar la tropa. Cal suposar que el ban no degué tranquil·litzar gaire ningú. El dia 19 arriben telegrams de Cadis i Madrid dient que no passa res i que ningú no ha vist la flota. Tot i així, persisteix l'èxode ciutadà, encara que amb menys intensitat.

Els dies següents la situació es va normalitzant a poc a poc, cessa el pànic, més tard la por i, finalment, es dissipa la inquietud. A principi d'agost s'acorda el cessament d'hostilitats entre Espanya i els Estats Units. Tot i que un alt comandament nord-americà demanà, durant les converses de pau posterior, que Menorca fos annexionada, el fet és que les Balears, per sort o per desgràcia dels seus habitants, continuaren essent espanyoles i no un nou estat de la Unió ni part de l'imperi de Sa Graciosa Majestat.

Miquel Payeras